

IWAN I. ŁUKINOW

*Ukraiński Naukowo-Badawczy Instytut
Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa im. A. G. Szlichtera*

EKONOMICZNE METODY ZARZĄDZANIA W ROLNICTWIE SOCJALISTYCZNYM

Stworzenie trwałych warunków i bodźców ekonomicznych dla zapewnienia planowego tempa reprodukcji i działalności kolchozów i sowchozów działających na rozrachunku gospodarczym jest jednym z ważniejszych elementów polityki rolnej przez KPZR. Zarządzanie ekonomiczne obejmuje w zasadzie cały kompleks scentralizowanego (państwowego) i oddolnego (gospodarczego) kierowania złożonym procesem reprodukcji, łącznie ze „stykowymi“ powiązaniem na całej trasie ruchu produktu od wytwórcy do konsumenta. Związane jest ono organicznie z ogniwami administracyjno-prawnymi i innymi ogniwami całego systemu zarządzania gospodarką narodową.

Reprodukcja w ramach ściśle określonych planem parametrów jest możliwa w warunkach dokładności rozliczeń i terminowości w zaopatrzeniu gospodarstw we wszelkie niezbędne zasoby w racjonalnej strukturze przy właściwym materialnym i moralnym zainteresowaniu, dokładnie określonych stosunkach technologicznych i organizacyjnych oraz odpowiednich zależnościach we wszystkich stadiach produkcji i obrotu. Socjalistyczny system gospodarczy ze specyficzną dla niego planowością rozwoju, dysponuje najbardziej efektywnym arsenałem metod sterowania ruchem i prędkością konsekwentnie wzrastającego obrotu ekonomicznego przy jednolitości jego formy produkcyjnej, rzeczowej i pieniężnej.

Ponieważ podstawą naturalną i głównym środkiem produkcji w rolnictwie jest ziemia, z ogromnym zróżnicowaniem stopnia żyzności, a w procesie produkcyjnym funkcjonują żywe organizmy, z właściwą dla każdego z nich zdolnością produkcyjną i długością cyklu, metody ekonomiczne zarządzania są tutaj szczególnie skomplikowane i wielostronne. Przy podejmowaniu takich czy innych środków w kierunku dalszego podniesienia produkcji i zwiększenia efektywności wykorzystania zasobów należy brać pod uwagę bardzo istotny wpływ sezonowości i szeregu na razie jeszcze nie regularnych czynników glebowo-klimatycznych i innych czynników przyrodniczych. Stwarzają one obiektywną niezbędność gromadzenia rezerw, co wprawdzie powoduje zwolnienie i bez tego niewielkiej szybkości

obrotów ale pozwala jednocześnie na likwidację skutków zjawisk żywiołowych i na planowy rozwój produkcji.

Różnice w gospodarczej żyzności gleb wymagają z kolei ściśle zróżnicowanego podejścia do regulacji dochodów i możliwości inwestycyjnych gospodarstw i ich zjednoczeń z uwzględnieniem czynników rentotwórczych, w oparciu o socjalistyczne zasady tworzenia i podziału dochodów, zapewniania jednakowej płacy za tę samą pracę, zrównania warunków ekonomicznych rozwoju gospodarstw w poszczególnych rejonach przy racjonalnym rozmieszczeniu, specjalizacji i kooperacji produkcji społecznej.

System zarządzania gospodarczego może być rozpatrywany z punktu widzenia tak makro-, jak i mikroekonomicznego. W pierwszym przypadku chodzi o takie metody, za pomocą których państwo socjalistyczne, jako centralny organ gospodarczy, oddziałuje na tworzenie się struktury gospodarczej, tempo reprodukcji, nakłady i wartość społeczną wytwarzanych produktów, a w drugim — o ekonomiczne metody bezpośredniego sterowania procesem reprodukcji na szczeblu przedsiębiorstwa (gospodarstwa).

System państwowego zarządzania gospodarczego

Sowchozy i kolchozy, będąc elementami składowymi struktury narodo-gospodarczej podziału pracy, prowadzą swą działalność w systemie scentralizowanego planowania. Państwo za pomocą dźwigni ekonomicznych nie tylko określa założenia specjalizacji i struktury gospodarstwa, lecz również stwarza w szerokim zakresie przesłanki materiałowo-finansowe dla realizacji planów rozwoju produkcji i podniesienia jej efektywności, zapewnia rynek zbytu i niezbędną dochodowość. System scentralizowanego planowania jest dynamiczny w czasie i przestrzeni. Ulega on stałemu doskonaleniu w miarę rozwoju produkcji uspołecznionej, obejmując takie ważne podstawy gospodarowania, jak:

1. Trwałe warunki gospodarcze, dla normalnej działalności sowchozów i kolchozów w ramach rozrachunku gospodarczego, w celu zapewnienia jej opłacalności przy optymalnym poziomie akumulacji; nagromadzenie w scentralizowanym budżecie społecznie niezbędnej części produktu dodatkowego, przybierającego postać czystego dochodu państwa oraz jego najbardziej racjonalne wykorzystanie z punktu widzenia interesu ogólnonarodowego.

2. Planowa organizacja i wydzielanie niezbędnych środków dla rozwoju przemysłu dostarczającego rolnictwu maszyny, materiały budowlane, nawozy, środki chemiczne ochrony roślin i inne środki produkcji; rozwój przemysłowego przetwórstwa surowców rolniczych, rozwój gałęzi obsłu-

gujących rolnictwo (komunikacja, łączność, energetyka, obsługa techniczna itp.).

3. Planowe rozmieszczenie tworzonych zasobów materialnych, możliwe pełne zaopatrzenie gospodarstw w niezbędne środki produkcji przemysłowej na bazie zrównoważonej wymiany planowej i równowagi bilansowej między różnymi gałęziami produkcji.

4. Wyrównanie warunków gospodarowania na glebach o różnej żyzności i eliminacja wpływu żywiołowych sił przyrody na kształtowanie pól.

5. Jednolita polityka naukowo-techniczna i kadrowa zgodnie z linią strategiczną nastawioną na stworzenie wysoko zmechanizowanych i zautomatyzowanych przedsiębiorstw względnie zjednoczeń gospodarstw w przyszłości.

6. Konsekwentne zwiększenie zainteresowania rozwojem gospodarki społecznej i na tym tle dalszy wzrost dobrobytu i rozwoju intelektualnego osobowości pracownika wiejskiego.

Państwowe zarządzanie ekonomiczne obejmuje również inne strony działalności gospodarczej i aktywności zespołów roboczych, stwarzając warunki reprodukcji oraz określając stopień jej intensywności, ciągłości i rytmiczności, prędkość ruchu produktu i obrotu środkami.

Natomiast bezpośrednia organizacja i realizacja cykli produkcji i obrotu gospodarczego należy do załogi każdego przedsiębiorstwa, jego kierownictwa i specjalistów. Wychodząc z określonych przez państwo zadań mających na celu harmonijne zgranie interesu zespołowego i osobistego, przedsiębiorstwa nastawiają się na pełniejsze wykorzystanie możliwości wewnątrzgospodarczych, rozwijanie inicjatywy i aktywności pracowników w zakresie racjonalnego prowadzenia gospodarstwa uspołecznionego.

Należy podkreślić, że system odgórnego zarządzania socjalistycznego charakteryzuje się na wszystkich szczeblach aktywnym udziałem w nim szerokich warstw ludzi pracy, konstrukcją myśli zespołowej nad wypracowaniem najbardziej uzasadnionych rozwiązań w warunkach jednolitości kierownictwa i przy odpowiedzialności za ich realizację.

Podmiot i przedmiot zarządzania są harmonijnie powiązane ze sobą, tworząc elastyczny i skończony układ hierarchiczny, pozostający pod bezpośrednią kontrolą zespołową.

Jakimi kanałami i przy użyciu jakich dźwigni wykonuje państwo socjalistyczne w warunkach ZSRR funkcje regulacyjne w odniesieniu do rolnictwa? Są one zróżnicowane zarówno pod względem treści jak i stopnia oddziaływania na proces reprodukcji. W takim ujęciu można je podzielić na następujące grupy podstawowe: 1) bezpośrednio planowe dyrektywy państwa, 2) regulowanie cen i finansów, 3) scentralizowany skup produkcji

towarowej, 4) zaopatrzenie materiałowo-techniczne i energetyczne, 5) opracowania naukowo-techniczne i projektowo-konstruktorskie, propaganda i upowszechnienie osiągnięć naukowych, 6) szkolenie i doszkalanie kadr.

Prócz tego do systemu bardzo ważnych i aktywnych dźwigni gospodarczych wchodzi w ramach rozrachunku gospodarczego różnego rodzaju służby techniczne, przedsiębiorstwa budowlane i melioracyjne, transport, energetyka i inne. Państwo za pośrednictwem swych organów prowadzi ewidencję zasobu gruntów i nadzór nad ich użytkowaniem, zapewnia obsługę agronomiczną, agrochemiczną, zootechniczno-weterynaryjną, inżynierską, ekonomiczną i ewidencyjno-statystyczną, jak również kontrolno-rewizyjną i prawniczą; przeprowadza zabiegi kwarantannowe, zabiegi w zakresie ochrony przyrody, bezpieczeństwa pracy, zapewnia obsługę lekarską, ubezpieczenie osobiste i społeczne, prowadzi masową działalność kulturalno-oświatową, zapewnia obowiązkową naukę szkolną i spełnia cały szereg innych ważnych czynności, stwarzających odpowiednią podstawę dla twórczej pracy zespołowej i dla nieustannego polepszania warunków bytowych ludności wiejskiej.

Nie można pominąć takiej ważnej roli państwa, jak organizacja, w miarę konieczności, bezpośredniego sterowania środkami technicznymi zwłaszcza w okresach „szczytów” i terminowych prac żniwnych. I tak np. w zależności od warunków danego roku, nierzadko organizuje się przerzuty maszyn żniwnych i transportowych z południowo-zachodnich obszarów (po zakończeniu tam sprzętu zbóż) do północno-wschodnich obszarów kraju, gdzie żniwa odbywają się w późniejszych terminach, a ze względu na pogodę istnieje konieczność jak najszybszego ich przeprowadzenia. W ten sposób zapewnia się lepsze wykorzystanie istniejących środków technicznych, terminowe przeprowadzenie robót, następuje redukcja możliwych strat i zapewnia się właściwy efekt ogólnogospodarczy.

Dla przeprowadzenia sprzętu roślin uprawnych dających dużą masę zbioru (zboża, surowce kiszonkarskie, buraki cukrowe, ziemniaki, warzywa), w warunkach ograniczonego gospodarczego transportu samochodowego, należy go ściągnąć z innych działów produkcji, uważając by nie odbiło się to ujemnie na ich bezpośredniej działalności.

Obok koncentracji środków technicznych w ogniwach podstawowego znaczenia, w wielu rejonach odczuwających niedobory robocizny stosuje się nieraz przerzuty siły roboczej, organizuje się wzajemną pomoc między **miastem a wsią** i między poszczególnymi gospodarstwami, w celu złagodzenia „szczytowego” zapotrzebowania robocizny, terminowego wykonania robót i zmniejszenia ewentualnych strat cennego produktu. W tym przypadku szczególnie wyraźnie występuje poczucie zespołowości, troska o spełnienie obowiązku społecznego i wzajemnej pomocy zespołów pracowniczych pod nadzorem państwa.

Wśród wymienionych licznych kanałów oddziaływania państwa na rozwój gospodarki rolnej, zatrzymamy się dłużej na tych, które bezpośrednio dotyczą zakresu zarządzania ekonomicznego. Należy do nich przede wszystkim planowanie przez państwo skupu produktów rolniczych w ramach jego ustalonej struktury na przestrzeni określonego szeregu lat i stworzenie bazy ekonomicznej dla jego realizacji. Planując skup państwo nastawia rolnictwo na zaspokojenie potrzeb społecznych oraz określa kierunki rozwoju, rozmieszczenie, specjalizację i strukturę produkcji odpowiednio do konkretnych warunków przyrodniczo-ekonomicznych.

Spółczeństwu gwarantuje się otrzymanie niezbędnych produktów a poszczególnym gospodarstwom — ich pewny zbył po ustalonych cenach oraz ogólną stabilizację ekonomiczną. Ponad 90% wszystkich swych dochodów kołchozy ZSRR uzyskują obecnie z tytułu sprzedaży wytworzonych produktów państwu i instytucjom spółdzielczym. Ustalony plan skupu jest uzupełniany skupem ponadplanowym po zwiększonych, stymulujących cenach. Zakres skupu ponadplanowego ujmuje się w umowach kontraktacyjnych i przeprowadza się na zasadach dobrowolności, po zaspokojeniu przez gospodarstwo swych wewnętrznych potrzeb produkcyjnych (ziarno siewne, pasze itp.).

Kołchozy jako przedsiębiorstwa o charakterze spółdzielczym, działające w oparciu o własność grupową, prócz państwowych planów skupu, nie otrzymują żadnych innych dyrektyw. W oparciu o ustaloną wielkość i strukturę skupu i możliwości ekonomiczne planują one samodzielnie swój rozwój gospodarczy, dążąc do najbardziej efektywnego wykorzystania ziemi i innych zasobów. W państwowym sektorze sowchozowym planowanie centralne, prócz wielkości skupu, obejmuje i inne ważniejsze wskaźniki działalności produkcyjnej — fundusz płac, globalny zysk, finansowanie z budżetu, nakłady na podstawowe kierunki produkcji rolnej, centralne inwestycje, gospodarowanie majątkiem trwałym, zaopatrzenie materiałowo-techniczne.

Wytworzony przez pracowników sowchozów produkt dodatkowy, łącznie z uzupełniającym dochodem różniczkowym (wynikającym z różnic w żyzności gleby, usytuowania gospodarstwa i intensywności gospodarowania) staje się z chwilą utworzenia własnością ogólnonarodową. Stąd też organy zarządzania państwowego spełniają w danym przypadku bardziej bezpośrednie funkcje regulacji materiałowo-finansowej, w szczególności w większym stopniu koncentrują i rozdzielają akumulację, przeznaczając ją przede wszystkim na rozwiązywanie zadań zapewniających przyspieszenie osiągnięć produkcyjnych. Przykładem mogą służyć: budowa dużych systemów nawadniających, budownictwo nowoczesnych fabryk drobiarskich, przedsiębiorstw przemysłowych tuczu trzody chlewnej i bydła, dużych zakładów mleczarskich, kombinatów szklarnianych i innych rol-

niczych obiektów typu przemysłowego. Są to gospodarstwa państwowe o wysokiej specyfikacji, wysokim poziomie zainstalowania oraz silnym potencjale wytwórczym. Stanowią one przykład najbardziej postępowej organizacji produkcji potokowej w rolnictwie.

Obok zadań dyrektywnych w zakresie skupu produktów rolnych, państwo w trybie planowym ustala: poziom cen skupu i dopłat za ponadplanową realizację i jakościowe wskaźniki produktu, wielkość zaopatrzenia materiałowo-technicznego i poziom cen hurtowych na zakup środków produkcji, powiązanie cenowych i pozacenowych dźwigni oddziaływania finansowego na produkcję. Przy tym w znacznej mierze ustala się charakter kształtowania i ruchu z jednej strony rozchodów i dochodów gospodarczych, a z drugiej — ich podział i wydatkowanie, tj. ogólny obrót pieniężny.

Ruch towarów z sektora państwowego i z powrotem stanowi planowo zorganizowany proces zaspokojenia potrzeb społecznych, wymiany działalności wytwórczej między różnymi gałęziami gospodarki narodowej. W związku z tym całkowicie bezprzedmiotowe jest przeciwstawianie kategorii „planu” i „rynku” w socjalistycznym systemie gospodarczym. „Rynek” jest włączony do orbity regulowania planowego a nie stanowi areny żywiłowego obrotu mas towarowo-pięniężnych. To wcale nie dawny, kończący swój żywot rynek, który jest przyjmowany przez „konstruktorów” modeli tzw. „rynkowego socjalizmu”. System planowania państwowego obejmuje produkcję, podział i wymianę rzeczowych i pieniężno-wartościowych form wytwarzanego produktu.

Regulowanie produkcji rolniczej za pomocą polityki cen realizowane jest poprzez następujące kanały:

- a) planowanie poziomu cen skupu;
- b) ustalanie dopłat stymulujących za produkcję ponadplanową;
- c) strefowe zróżnicowanie cen skupu w zależności od różnych warunków naturalnych produkcji, występujące w charakterze jednego ze sposobów planowego zarządzania stosunkami rentowymi;
- d) zróżnicowanie cen skupu w zależności od wskaźników jakościowych wytwarzanych produktów, tj. stymulowanie za pomocą bodźców cenowych wytwarzania produktów o lepszej jakości;
- e) planowanie cen hurtowych na zakupywane przez gospodarstwa rolne wyroby przemysłowe;
- f) ustalanie taryfy za usługi (transport, remonty maszyn, dostawa energii elektrycznej itp.) według normatywów zapewniających określone wyrównanie warunków prowadzenia gospodarstwa.

Cena, jako pieniężny wyraz wartości społecznej, spełnia bardzo ważne funkcje ekonomiczne w procesie reprodukcji planowej i utrzymaniu równowagi bilansowej. W zależności od założeń planu może ona występować

w roli czynnika stymulującego, jak i hamującego rozwój produkcji i prędkość obrotu. Za pomocą regulowania cen można pomyślnie rozwiązać alternatywę: bądź poprzez ich naukowe planowanie na bazie społecznie niezbędnych nakładów pracy i ekonomicznie uzasadnionych normatywów stwarzać optymalnie, a w miarę możliwości maksymalnie korzystne przesłanki ekonomiczne dla kształtowania wewnątrzgospodarczych funduszy akumulacji i spożycia, przy zapewnieniu odpowiednich bodźców rozszerzenia produkcji; bądź poprzez obniżenie cen poniżej kosztów wyrównywać jedynie rozchody lub nie wyrównywać ich wcale, tj. ponieść straty z pozostawieniem gospodarstwa bez wewnętrznej akumulacji i bodźców dla rozszerzonej reprodukcji.

Należy przy tym mieć na uwadze, że przyspieszeniu postępu technicznego towarzyszy wzrastający potok mas przemysłowych środków produkcji dla zasilenia rolnictwa, odgrywających coraz poważniejszą rolę ekonomiczną w kształtowaniu się rzeczowej części środków podstawowych i obrotowych. Tylko w bieżącej pięcioletce przemysł dostarczy rolnictwu 1700 tys. mocniejszych i doskonalszych ciągników, 1100 tys. samochodów ciężarowych, duże ilości różnych maszyn rolniczych i materiałów budowlanych, 72 mln ton przeliczeniowych jednostek nawozów mineralnych. Szybko wzrastają dostawy paliwa i smarów, części zamiennych, pasz treściwych i innych wytworów przemysłowych, prawie podwoi się zużycie energii elektrycznej. Stąd też ruch hurtowych cen wyrobów przemysłowych i taryf za usługi wraz ze wzrostem objętości masy towarowej we wciąż większym stopniu oddziałują na wartość ogólnych rozchodów, stopień intensyfikacji i poziom kosztów własnych produktów rolniczych.

Ceny skupu są organicznie związane z państwowymi cenami hurtowymi, detalicznymi i innymi rodzajami cen bieżących, tworząc zwarty system cen, który z kolei ulega nieprzerwanym ilościowym i strukturalnym zmianom pod wpływem zmiennej objętości i struktury wymiany masy towarowej, wielkości i struktury jej wartości społecznej. Ceny skupu produktów rolniczych i ceny wyrobów przemysłowych potrzebnych dla wsi — to jak gdyby dwie strony jednego medalu. Jeśli te ostatnie wykazują tendencję wzrastającą, bez zapewnienia właściwego efektu u odbiorcy, to następuje nieuchronnie wzrost kosztów własnych produktów rolniczych, co wymaga odpowiedniej zmiany poziomu cen skupu. Odwrotnie, jeśli ceny wytworów przemysłowych obniżają się, to występują warunki dla obniżania kosztów wytwarzania w rolnictwie, a zatem i cen żywności oraz surowców rolniczych. Planowe sterowanie tymi skomplikowanymi procesami ekonomicznymi jest jednym z założeń polityki cen państwa socjalistycznego. W warunkach obecnych nastawia się ona na stworzenie najkorzystniejszych warunków rozwoju i doskonalenia produktów rolniczych oraz przyspieszenia tempa przyrostu produkcji i dochodów gospodarstwa.

Realizacja produkcji po cenach skupu przewiduje zwrot niezbędnych społecznie nakładów na jej wytwarzanie i zbycie, tj. zużytych środków produkcji i pracy, jak również akumulację na reprodukcję rozszerzoną w zaplanowanym tempie. Normatywy nakładów i akumulacji ujęte w cenach skupu przyjęte są dla średniego normalnego poziomu gospodarowania z uwzględnieniem gruntów gorszej jakości na obszarze wydzielonej strefy danego poziomu cen. Stymulujące dodatki za ponadplanową realizację produkcji efektywnie spełniają swą funkcję przy właściwym wypełnieniu dostatecznie napiętych planów skupu. W tych przypadkach stanowią one bodźce dla pełniejszego wykorzystania możliwości wewnętrznych gospodarstwa, zwiększenia produkcji towarowej i dochodów w oparciu o ekonomicznie trwałą bazę, bez uszczerbku dla interesów państwa.

Za pomocą strefowego zróżnicowania cen skupu i systemu podatkowego, określona część dochodu uzyskanego dzięki dodatkowej pracy kolchoźników i robotników sowchozów, a przede wszystkim zróżnicowanego dochodu pierwszego i drugiego rodzaju, kierowana jest do scentralizowanego dochodu, który w znacznej mierze wykorzystywany jest dla finansowania rozwoju rolnictwa. Nakłady inwestycyjne państwa na rozwój rolnictwa wynoszą w bieżącej pięciolatce 83,1 mld rubli, tj. 1,7 raza więcej aniżeli w ósmej pięciolatce.

Dotykamy tu bezpośrednio zagadnienia scentralizowanych metod zarządzania finansowego.

1. Bezpośrednie finansowanie budżetowe rozwoju rolnictwa. Jak już zaznaczono, dotyczy to w większej mierze sektora sowchozowego, a w mniejszej kolchozowego. Po przejściu sowchozów na pełny rozrachunek gospodarczy zwiększa się również i tu rola dźwigni cen i kredytów z odpowiednim zmniejszeniem kredytów bezzwrotnych. W tym samym czasie finansowanie takich ważnych zabiegów jak walka z erozją wodną gleb, ze szkodnikami i chorobami roślin, melioracje i nawodnienia, budownictwo obiektów rolniczych o dużym znaczeniu państwowym i inne, obejmuje w zasadzie wszystkie działy rolnictwa. Ich znaczenie ekonomiczne będzie wzrastać również w przyszłości.

2. System długo- i krótkoterminowych kredytów. Rozwój rozrachunku gospodarczego związany jest ściśle z rozwojem i doskonaleniem stosunków kredytowych. Przejście od zaliczkowania gospodarstw z tytułu skupu wytwarzanych przez nie produktów do bezpośrednich kredytów bankowych spowodowało znaczne rozszerzenie zakresu kredytowania, polepszenie finansowej bazy gospodarstw, ciągłość uzupełnień brakujących środków obrotowych i niezależność funkcji procesu reprodukcji. Kredyty długoterminowe udzielane są przede wszystkim gospodarstwom z niedostateczną wewnętrzną akumulacją oraz w przypadku koncentracji nakładów dla

utworzenia większych obiektów gospodarczych. Kredyty długoterminowe wywierają istotny wpływ na wykonanie planów rozszerzonej reprodukcji, uzupełniając tym samym regulowany przez państwo system cen.

3. Zobowiązania finansowe względem budżetu państwowego: w sowchozach — oprocentowanie środków i odpisy amortyzacyjne, a w kołchozach — podatek dochodowy. Wprowadzenie zróżnicowanych stawek opodatkowania dochodu czystego w zależności od poziomu rentowności gospodarstwa zapewnia bardziej uzasadnioną regulację stosunków rentowych i zrównanie warunków ekonomicznych gospodarowania. Obowiązki finansowe sowchozów i kołchozów względem budżetu będą nadal doskonałone przy należytych dbaniu o interes państwa i gospodarstw.

4. System państwowego ubezpieczenia gospodarstw rolnych. Jest to jeden z ważniejszych środków łagodzenia wpływu niemożliwych do regulowania czynników na proces reprodukcji. W tym samym kierunku działa również akumulacja wewnątrzgospodarczych rezerw ubezpieczeniowych, jak również wzajemna pomoc międzyresortowa i międzygospodarcza.

5. Inne formy oddziaływania ekonomicznego państwa, np. system emerytur i ubezpieczeń społecznych dla kołchoźników, doraźna pomoc gospodarstwom w przypadku klęsk żywiołowych, częściowa likwidacja zadłużeń z pobranych kredytów w słabszych gospodarstwach kołchozów itp.

W każdym konkretnym przypadku państwo dąży do ekonomicznie uzasadnionego połączenia dźwigni cenowych i pozacenowych zarządzania planowo-ekonomicznego, wewnętrznych i zewnętrznych źródeł akumulacji i funduszy systemu bodźców materialnych, z jednoczesnym stworzeniem warunków dla realizacji rezerw pieniężnych w ramach efektywnej dla gospodarstwa struktury. Stąd też system państwowy materiałowo-technicznego zaopatrywania sowchozów i kołchozów, pełne i terminowe pokrycie ich zapotrzebowania, mają wyjątkowo ważną rolę w realizacji scentralizowanego zarządzania produkcją rolną. Obok materiałowo-technicznej bazy dla inwestycji państwowych, plan narodowo-gospodarczy na bieżącą pięcioletkę przewiduje odprowadzenie z zasobów rzeczowych 45,5 mld rubli na inwestycje w kołchozach. Deficyt środków materiałowo-technicznych jest jednym z czynników hamujących rozwój gospodarczy. W tym samym czasie ogólne tempo nasycania rolnictwa takimi czy innymi wytworami przemysłowymi może wyprzedzać przyrost i zbyt produktów rolniczych z jednoczesnym wzrostem ich kapitałochłonności i z odpowiednimi przesunięciami w zakresie wymiany.

W związku z obiektywną koniecznością harmonijnego zgrania społecznych, zespołowych i osobistych interesów, państwo z góry określa zrównoważoną wymianę mas towarowo-pieniężnych pod względem rzeczowym,

a także wartości i cen. Obok bilansów materiałowych ustalone są planowe stosunki w dochodowości, normach międzybranżowych i gospodarczej rentowności i akumulacji — stwarzające warunki dla bardziej zgodnego z planem rozwoju. Na podstawie przyjętego przez XXIV Zjazd KPZR linii polityki ekonomicznej rząd Związku Radzieckiego realizuje konsekwentnie środki zmierzające do likwidacji nieuzasadnionej nierównomierności w poziomie wytwarzania poszczególnych produktów i w grupach gospodarstw, wyrównując stopniowo warunki niezbędne do uzyskania globalnego i czystego dochodu w przeliczeniu na jednostkę użytków rolnych i nakładu pracy.

Wciąż szybsze tempo wdrażania postępu naukowo-technicznego, organizacji nowych i modernizacji istniejących przedsiębiorstw pracujących na zasadach przemysłowych wymaga znacznej koncentracji nakładów inwestycyjnych przy jednoczesnej realizacji podejmowanych przez państwo środków dla likwidacji tendencji do nierównomierności.

System wewnątrzgospodarczego zarządzania ekonomicznego

Zarządzanie ekonomiczne wewnątrz gospodarstwa rolnego związane jest ściśle z jednej strony z systemem scentralizowanego sterowania planowo-ekonomicznego, a z drugiej z wszelkimi innymi elementami kierownictwa państwowego, organizacji i technologii produkcji i zbytu wytworzonych produktów. Obejmuje ono w zasadzie zagadnienia planowania i struktury produkcji, tworzenia funduszy produkcyjnych i bieżących nakładów, dochodu i jego podziału, określenie optymalnych związków między funduszem akumulacji i spożycia, wszelkie elementy rozrachunku gospodarczego i wewnątrzgospodarczego oraz naturalnych bodźców załogi, jak również ewidencji, sprawozdawczości i kontroli społecznej działalności produkcyjno-finansowej. Innymi słowy jest to system sterowania ekonomiką przedsiębiorstwa, łącznie z rozgałęzionymi wewnętrznymi i zewnętrznymi związkami ekonomicznymi. Przy tym działalność kierowników i specjalistów każdego gospodarstwa zmusza do zapewnienia najbardziej racjonalnej organizacji procesu reprodukcji w zaplanowanym czasie, przyjmując za punkt wyjścia realizację zamówienia państwowego na produkcję towarową, najpełniejsze wykorzystanie ziemi oraz zasobów materiałowo-pięniężnych i pracy. Jednocześnie rozwiązywane są różne problemy socjalne dotyczące stopy życiowej i warunków bytowych ludzi wsi oraz dalszego podwyższenia poziomu ich zamożności.

W ramach systemu ekonomicznego zarządzania państwowego gospodarstw rolnych istnieją z reguły następujące służby podstawowe: kierownictwo ogólnogospodarcze, służba planowo-ekonomiczna, służba ewiden-

cji operatywnej i rachunkowości, kierownictwo branżowe i społeczna służba kontrolno-rewizyjna.

Najwyższym organem kierowniczym kołchozu jest walne zgromadzenie kołchoźników, na którym są omawiane i rozstrzygane podstawowe zagadnienia ekonomicznej i organizacyjno-gospodarczej działalności przedsiębiorstwa.

Metody ekonomicznego zarządzania gospodarstwem rolnym obejmują w zasadzie:

1. Opracowanie, szerokie omówienie zespołowe oraz przyjęcie i realizację planów zarządzania organizacyjno-gospodarczego (na daleką perspektywę), planów pięcioletnich, rocznych planów produkcyjno-finansowych i zadań rozrachunku gospodarczego dla wszystkich działów wewnątrzgospodarczych według zakresu, wskaźników ilościowych i terminów wykonania produkcji, niezbędnych dla tego celu zasobów i nakładów oraz założeń bodźców materialnych.

2. Ustalenie ścisłych związków z bankiem państwowym, organizacjami zaopatrzenia i gospodarstwami kooperującymi, przedsiębiorstwami usługowymi oraz przedsiębiorstwami i organizacjami towarzyszącymi produkcji; zawarcie w odpowiednim terminie i ściśle przestrzeganie wszelkich umów gospodarczych i wzajemnych zobowiązań.

3. Stworzenie niezbędnych założeń materiałowo-finansowych i organizacyjnych (określenie optymalnych wielkości jednostek rozrachunku gospodarczego, przydzielenie im niezbędnych zasobów oraz środków podstawowych i obrotowych, ustalenie warunków technologicznych i in.; ustalenie wszechstronnych bodźców stymulujących wykonanie zadań planowych przez poszczególne jednostki gospodarcze, przy nieustannym technicznym i technologicznym doskonaleniu produkcji, jako trwałej podstawy całego planu produkcyjno-finansowego.

4. Określenie warunków i bodźców podniesienia produkcji towarowej na wysoki poziom jakościowy z odpowiednim sortowaniem i opakowaniem, terminową dostawą do spożywczy — zgodnie z umową kontraktacyjną.

5. Operatywną ewidencję, analizę i kontrolę przebiegu produkcji i zbytu produktów, ruchu nakładów i dochodów pieniężnych, rentowności i ogólnej efektywności gospodarowania.

6. Terminowe opracowanie i realizację środków likwidacji niedociągnięć i trudności w realizowaniu planów, wszechstronnego rozwijania współzawodnictwa socjalistycznego w zespole, celem osiągnięcia lepszych wyników produkcyjnych z uzyskaniem masy dochodu globalnego i czystego zapewniającej planowy przyrost produkcji w roku bieżącym i latach następnych.

7. Racjonalny podział dochodów zgodnie ze statutowym i prawnym położeniem, optymalizację funduszy państwowych, stwarzającą warunki dla reprodukcji rozszerzonej (z podziałem odpowiednich kredytów).

8. Zagwarantowanie planu nakładów inwestycyjnych koniecznego dla przyrostu w odpowiednim czasie środków podstawowych i obrotowych w każdym dziale gospodarstwa, w zależności od jego rozwoju planowego; w tym celu nierzadko zachodzi konieczność wewnątrzgospodarczego przegrupowania akumulacji na inwestycje między wysoko — i niskodochodowymi działami gospodarstwa.

9. Ścisłe zachowywanie socjalistycznych zasad wynagradzania za pracę, bodźców materialnych i moralnych do wykonania z nadwyżką zadań rozrachunku gospodarczego; doskonalenie norm pracy i wynagrodzeń dla wszystkich kategorii robotników gospodarstwa.

10. Aktywne ekonomiczne oddziaływanie na stronę socjalną życia i bytu wszystkich ludzi pracy, planową przebudowę wsi, podniesienie poziomu edukacyjnego i kulturalnego załóg, oddziaływanie wychowawcze i inne formy podnoszenia poziomu intelektualnego.

11. Ewidencję rachunkową i sprawozdawczość, szczegółową analizę rocznej działalności produkcyjnej, jako podstawy do opracowania zadań i zabiegów planowych w roku następnym.

W ten sposób ekonomiczne metody zarządzania obejmują wszystkie strony działalności rozrachunkowo-gospodarczej przedsiębiorstwa i jego jednostek strukturalnych. Technicznemu i organizacyjno-technologicznemu doskonaleniu produkcji towarzyszy podniesienie stopnia jej koncentracji, zmiana struktury gospodarczej i systemu powiązań z ciężeniem do parametrów optymalnych. Optymalizacja wielkości produkcji wg kryteriów jej efektywności wywiera bezpośredni wpływ na wskaźniki kapitałochłonności i kosztów własnych produkcji. Im lepsza równowaga bilansowa struktury gospodarstwa i im bliższa do optymalnego wariantu jest wielkość danej gałęzi, tym wyższe są wskaźniki efektywności tego gospodarstwa przy innych niezmiennych warunkach, tym bliższy do rachunkowo idealnego jest aktualny cykl obrotów przy ustalonej bazie materiałowo-technicznej, tym wydatki ściślej odpowiadają normatywom przyjętym w technologii i funkcjonującym systemie maszyn.

Umiejętnie wykorzystując ekonomiczne dźwignie zarządzenia, kierownictwa kolektywnego przy jak najsurowszej osobistej odpowiedzialności za funkcje zarządzania i wykonania, załogi socjalistycznych przedsiębiorstw rolnych będą pomyślnie prowadzić gospodarkę, uzyskiwać z roku na rok coraz lepsze wyniki, wzrost ilościowego i jakościowego poziomu produkcji, przechodzić na coraz wyższy stopień rozwoju społecznego zgodnie ze strategiczną linią polityki agrarnej KPZR i państwa radzieckiego.